

KAHETEISTKÜMNES PÜHAPÄEV PÄRAST NELIPÜHA AD 2024

Js 2:12–18 (1Jh 1:8–2:2; Mt 23:1–12)

12 Sest vägede Issandal on päev: kõigi suureliste ja kõrkide jaoks, kõigi jaoks, kes kõrgele on tõusnud, et neid alandada,

13 kõigi Liibanoni kõrgete ja uhkete seedrite jaoks ja kõigi Baasani tammede jaoks,

14 kõigi kõrgete mägede jaoks ja kõigi kõrgemate küngaste jaoks,

15 kõigi kõrgete tornide jaoks ja kõigi tugevate müüride jaoks,

16 kõigi Tarsise laevade jaoks, kõigi toredate laevade jaoks.

17 Siis painutatakse inimeste ülbus ja alandatakse meeste kõrkus. Jah, sel päeval on Issand üksinda kõrge.

18 Ebajumalad aga kaovad täiesti.

Sest Vägede ISSANDAL on päev, mis tuleb iga kõrgi ja kõrgeks tõstetu peale ja iga ülbe peale – ja ta tehakse madalaks. Ja kõigi Liibanoni kõrgete ja ülbete seedrite peale ja kõigi Baasani vägevate puude peale ja kõigi ülevate mägede peale ja kõigi kõrkide kõrgendike peale ja kõigi toretsevate tornide peale ja kõigi vallutamatu vallide peale ja kõigi Tarsise laevade peale ja kõige ihaldusväärse silmailu peale. Ja inimese upsakus painutatakse ja surelike suureliskus tehakse madalaks ja ISSAND – Tema üksi! – on kõrge sel päeval ja ebajumalad – nad kõik! – kaovad.

Sissejuhatus

Prohvet Jesaja tegutses Juuda kuningate Ussija, Jootami, Aahase ja Hiskija päevil (Js 1:1), s.t 8. sajandi teisel poolel (umbkaudu ajavahemikus 740–686) enne Kristuse sündi. Tegemist oli Assüüria impeeriumi tõusuajaga, mille tulemusena aastal 722/721 hävitati Iisraeli kuningriik ning aastal 701 allutati ka Juuda kuningriik Assüüria ülemvõimule. Jesaja näeb selle keskse põhjusena Iisraeli taganemist Jumalast, mille tulemuseks ongi jumaliku karistusena Jumala rahvast tabav häving välisvaenlaste käe läbi. Jumala eesmärgiks ei ole oma rahvast lõplikult hävitada, vaid teda karistuse abil puhastada, uuendada ja taas üles ehitada.

20. sajandi kriitiline piibliteadus on olnud üsna ühel meelel prohvet Jesaja raamatu jagamisel kolmeks erinevasse ajastusse kuuluvaks osaks: peatükid 1–33 – Proto-Jesaja; peatükid 40–55 – Deutero-Jesaja; peatükid 56–66 – Trito-Jesaja. Ajaliselt paigutuks neist esimene ajaloolise prohvet Jesaja tegutsemisaega, teine Paabeli vangipõlve aega (6. sajandi esimene pool ja keskpäik eKr) ning kolmas vahetult eksiilist naasmise järele (6. sajandi teine pool eKr).

Jättes kõrvale arutelu raamatu (ja selle võimalike osade) autorluse üle¹ on selge, et mitte ainult alates 40. peatükist, vaid ka varasemates peatükkides sisalduvaid ettekuulutusi Iisraeli päästmise ja Jeruusalemma taastamise kohta on igati asjakohane seostada Paabeli vangipõlvest tagasipöördumise ajaga.

Tõsi, eriti alates Jesaja raamatu 40. peatükist lisandub päästekuulutusele universaalne mõõde. Jumal on kogu loodu Jumal ja Looja ning nagu kõik liha on Tema ees justkui rohi, mis kuivab ja kaob, ja nagu Tema käsule alluvad kõik rahvad (nii nendena, keda karistatakse ja kelle kaudu Jumal ise oma rahvast karistab), nii on Tema päästegi viimselt mõeldud kõigile rahvastele kuni ilmamaa ääreni. Eeskätt on prohveti sõnum mõeldud siiski julgustuse ja troostina Jumala oma armastatud Iisraelile.

Keelelisi märkuseid

Vägede Issandal – לַיהוָה צְבָאוֹת – originaalis ei kasutata siin mitte sõna «Issand», vaid Jumala nime יהוה – «JHWH», «Jahve», «Jehoova». Sõna צְבָאוֹת tähistab eeskätt sõjaväge ja sõjaväeteenistust, ülekantult ka suurt hulka², aga vahel ka taevaseid ebajumalaid³. «JHWH Sebaot» on üks Jumala nimedest, mis esineb Vanas Testamendis 235 korral.

Kõigi suureliste – כָּל־גֹּאֲזָה – sõna גֹּאֲזָה – «kõrk», «uhke» – tuleneb verbist גָּאָז – «üles tõusma», «üles kasvama» «üles sirutuma».

Ja kõrkide – וָרָם – sõna רָם tähendab «üles tõstma», «ülendama».

Kõigi jaoks, kes kõrgele on tõusnud – כָּל־נִשְׁאָר – sõna נִשְׁאָר tähendab siin «üles tõstetud olema», «ülendatud olema», «iseennast ülendama», «ülbe olema».

Et neid alandada – וְשַׁפַּל – sõna שַׁפַּל tähendab «madal olema», «madalaks vajuma», «madalaks tegema», «alandatud saama».

Liibanoni – הַלְבָנוֹן – nimi לְבָנוֹן tuleneb sõnast לָבַן – «valge olema» – ning viitab sellele, et Liibanoni mäestiku kõrgemad tipud olid varasematel aegadel kaetud igilumega.

Kõigi...seedrite – כָּל־אֲרָזִי – sõna אֲרָז – «seeder», «seedripuu» – tuleneb verbist אָרַז – «kindel olema», «tugev olema».

¹ Sest miks peaks olema võimatu uskuda, et 8. sajandil elanud prohvet oleks võinud kuulutada ette kakssada aastat hiljem toimunut?

² Vrd nt 1Ms 2:1: «Nõnda on taevas ja maa ning kõik nende väed valmis saanud.»

³ Vrd nt 2Kn 17:16; Jr 19:13; Sf 1:5.

Baasani – הַבָּשָׁן – nimi בָּשָׁן tähendab «pehme» ning tähistab eeskätt selle piirkonna viljakat pinnast.

Kõigi...tammede – כֶּלֶאֱלוֹנִי – sõna אֱלוֹן – «vägev puu», «tamm» – aluseks olev sõna אֵיל tähistab lisaks võimsale puule ka suurt, tugevat vägilast.

Kõrgete – sõna גָּבַחַת tähendab «kõrge», «ülendatud», ka «kõrk», «upsakas», «toretsev».

Tugevate – בְּצוּרָה – sõna בָּצַר tähendab siin «ligipääsmatu», «kindlustatud», «vallutamatu».

Kõigi...müüride – כֶּל־חוֹמָה – sõna חוֹמָה – «müür», «vall» – tuleneb tõenäoliselt verbist חָמַח – «kaitsma/varjama», «koondama», «ümbritsema».

Kõigi Tarsise laevade – כֶּל־אֲנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ – nimi תַּרְשִׁישׁ pärineb tõenäoliselt mingilt vääriskivilt, arvatavasti kollaselt jaspiselt, ning tähistab suurel määral sümbolset paika, mis asub n-ö maailma lõpus, ilmamaa äärel. Tihtipeale samastatakse seda Lõuna-Hispaanias asuva Tartessosega, mis asus teisel pool Heraklese sambaid ehk Gibraltari väina, s.t nii kaugel kui vähegi võimalik.⁴

Toredate – הַחֲמָדָה – sõna חֲמָדָה tähendab «ihaldusväärne», «meeldiv», «hinnaline».

Kõigi...laevade – כֶּל־שְׂכִיּוֹת – sõna שְׂכִיָּה tähendus ei ole päriselt teada: see võib tähistada egiptuse keelest tulenedes laeva, aga seda on tõlgitud ka kui kujutist, silmailu.⁵

Inimeste – אֲדָמָה – sõna אָדָם – «inimene» – tähistab enamasti mitte konkreetset inimest, vaid inimest või inimkonda üldiselt. Selle sõnaga sama päritolu on sõnad אֲדָמָה – «maa» – ja אָדָם – «punane [olema]».

Üibus – sõna גְּבוּרָה tähendab «upsakus», «ülbus».

Meeste – אֲנָשִׁים – sõna אָנָשׁ tähendab «inimene», «mees», poeetiliselt ka «surelik», ning tähistab mitmuse vormis enamasti kogu inimkonda.

Issand – originaalis ei kasutata siin mitte sõna «Issand», vaid Jumala nime יְהוָה – «JHWH», «Jahve», «Jehoova».

⁴ Just seetõttu läks ka Joonas just Tarsisesse minevale laevale, kuna ta tahtis põgeneda Issanda palge eest võimalikult kaugemale, lausa «Issanda silma alt ära» (Jn 1:3).

⁵ Nt *Vulgatas: et super omne quod visu pulchrum es* – «ja kõige peale, mis ilus vaadata». 1739. aasta Piiblis: «ja keige kallimatte kuiude wasto».

Sisuline analüüs

Jesaja raamatu teine peatükk algab meeliülendava nägemusega viimseist päevist, mil «Issanda koja mägi seisab kindlana kui mägede tipp ja tõuseb kõrgemale küngastest ning kõik paganad voolavad ta juurde» (Js 2:2). Mitte ainult Iisrael, vaid paljud teisedki rahvad, s.t paganad tulevad, et Jumal õpetaks neile oma teid ja nad võiksid käia Tema radu (Js 2:3). Prohvetlik visioon lõpeb üleskutsega: «Jaakobi sugu, tulge, käigem Issanda valguses!» (Js 2:5)

Sellele ülevale pildile ja kõlavale üleskutsele järgneb hetketegelikkuse kainestav kirjeldus: «Kuid Sa oled hüljanud oma rahva, Jaakobi soo, sest nad on täis idamaa kombeid...» (Js 2:6) Tuleb välja, et olukord on täpselt vastupidine sellele, milline see peaks olema: selle asemel, et paganarahvad tuleksid ja õpiksid Iisraelilt tõelist jumalakartust, järgib Iisrael paganarahvaste kombeid ja võtab omaks nende väärtused: «Nende maa on täis hõbedat ja kulda, nende varandustel ei ole lõppu... Nende maa on täis ebajumalaid, nad kummardavad oma kätetööd, seda, mis nende sõrmed on teinud.» (Js 2:7j)

Tulemuseks on alandus, karistus ja häving: «Aga inimene painutatakse ja mees heidetakse maha.» Prohvet koguni anub Issandat: «Ära anna neile andeks!» (Js 2:9) Inimesed peavad Issanda kartuse pärast peitu minema, otse kalju sisse pugema, lausa põrmuks saama (Js 2:10), hirmunult mõistes, et Issand üksi on kõrge (Js 2:11).

See, mida Jesaja siin ette kuulutab, on Issanda päev – päev, mil saab selgeks, kes on tõeliselt kõrge ja ülev. Prohvet on pannud kirja poeetilise kirjelduse sellest, kuidas kõik, kes on ennast ise ülendanud või mida on peetud ülevaks ja kõrgeks, osutub madalaks – ning need, keda on austatud otsekui jumalaid, kaovad, nagu neid poleks kunagi olnud: «Sest vägede Issandal on päev: kõigi suureliste ja kõrkide jaoks, kõigi jaoks, kes kõrgele on tõusnud, et neid alandada.» (Js 2:12)

Võrdpildid, mida prohvet siin kasutab, on kõnekad: kõrged, sihvakad, kindlalt juurdunud seedrid, vägevad tammed, kõrged ja ülevad mäed ja mäekünkad, toredad tornid ja kindlustatud vallid, kallite kaupadega koormatud Tarsise laevad ja muu silmailu – see kõik on mõeldud iseloomustama ennast tähtsaks pidavat, kõrki ja ülbet, end Jumala kõrvale või lausa Tema asemele ülendavat inimest, kes tegelikult pole muud kui põrm, tühine surelik. Jumalale ei valmista vähimatki raskust ei Liibanoni seedrite ega Baasani tammede murdmine – saati siis ülbeta inimlaste painutamine ja niikuinii tühiste ebajumalate põrmustamine.

Issanda päev täidab kõik vastupandamatu hirmuga: «Siis poetakse kaljulõhedesse ja muldkoobastesse Issanda kartuse pärast ja Tema kõrge aupaistuse eest, kui Ta tõuseb maad hirmutama.» (Js 2:19) Selle hirmu eesmärgiks on tuua inimesed mõistusele, et nad

hülgaksid oma mõttetud ebajumalad: «Sel päeval viskavad inimesed oma hõbedased ja kuldsed ebajumalad, mis nad endile kummardamiseks on teinud, muttidele ja nahkhiirtele.» (Js 2:20) Õigupoolest ei ole see prohvetikuulutus mõeldud mitte selleks, et inimesi masendusse saata, vaid et neid manitseda ja isegi julgustada, kuna see päädib üleskutsega loobuda lootmast inimestele, s.t sellele, mis on kaduv ega või päästa (Js 2:22) – ning panna oma lootus Issandale, kes on ainsana kõrge ja tõeline.

Tõsi, järgmistes peatükkides jätkuvad karmid kohtu- ja karistuse sõnumid, kuid nendegi taustal on tunda Jumala kindlat soovi oma rahvas päästa ja taas üles ehitada – siis, kui Ta on lõplikult «ära pesnud Siioni tütarde saasta ja uhtunud Jeruusalemmast ta veresüü» (Js 4:4).

Lisaks konkreetsele ajaloolisele kontekstile on Jesaja prohvetikuulutusel ka selge universaalne sõnum, mille võib võtta kokku tõdemusega, et «Issand on kõrge ja näeb madalat, aga kõrgi Ta tunneb kaugelt ära» (Ps 138:6), ning et Ta «paneb suureliste vastu, aga alandlikele annab armu» (1Pt 5:5).

Mõeldes Kristusele ja Tema eeskujule on selge, et ainus tee selleks, et saada Jumala poolt «ülendatud», on esmalt saada eimillekski – samamoodi, nagu Tema, kes «olles Jumala kuju, ei arvanud osaks olla Jumalaga võrdne, vaid loobus iseenese olust, võttes orja kuju, saades inimese sarnaseks» (Fl 2:6j), ning kes «on valinud need, kes maailma meelest on alamast soost ja halvaks pandud, need, kes midagi ei ole, et teha tühiseks need, kes midagi on, et ükski inimene ei kiitleks Jumala ees» (1Kr 1:28j).

Selleks, et koos Kristusega elada, on vaja esmalt koos Temaga surra: «Kui te nüüd koos Kristusega olete üles äratatud, siis otsige seda, mis on ülal, kus Kristus istub Jumala paremal käel; mõtelge sellele, mis on ülal, mitte sellele, mis on maa peal, sest te olete surnud ja teie elu on koos Kristusega Jumalas. Kui Kristus, teie elu, saab avalikuks, siis saate ka teie koos Temaga avalikuks kirkuses.» (Kl 3:1–4)

Põhjult alandlikkuseks on meil Jumala ees küllaga. Me teame, et meil ei saa olla Tema ees mingit oma õigust, sest «me kõik oleme saanud rüvedaks ja kõik meie õigused on määrdunud riide sarnased» (Js 64:5). Põhjuseks, miks Jumal tahab meid selle äratundmise läbi alandada, on Tema soov meid aidata ja päästa, meid mõistusele tuua ja õigele teele juhtida, et me ei järgiks enam iseendi sõgedaid, hukatusse viivaid teid, vaid käiksime Issanda valguses.

Jutluseks

Nelipühale järgneva 12. pühapäeva teemaks on EELK Kirikukäsiraamatu järgi «Enese läbikatsumine». Pühapäeva sissejuhatuses öeldakse muuhulgas: «Jumala sõna õpetab

meid analüüsima iseend ja oma eluviise. Õige enesetundmine väljendub alandlikkuses, millega võetakse arm vastu üksnes Jumala kingitusena.»

EELK Kirikukäsiraamatu lugemiskava järgi on kolmanda lugemisaasta Epistlikis (1Jh 1:8–2:2) apostel Johannese manitsus hoiduda enda petmisest arvamusega, nagu ei oleks meil pattu, ning panna oma lootus ainsale Õigele – Jeesusele Kristusele, kes on lepitushvriks kogu maailma pattude eest. Evangeeliumiks (Mt 23:1–12) on Jeesuse hoiatavad sõnad kirjatundjate ja variseride kohta, kes, olles usurpeerinud Moosese aujärje, õpetavad inimestele Seadust seda ise järgimata, otsides Jumala au asemel iseenda oma. Jeesus võtab oma manitsuse kokku tõdemusega, et «kes ennast ise ülendab, seda alandatakse, ja kes ennast ise alandab, seda ülendatakse» (Mt 23:12).

Vana Testamendi lugemisele jutlustades võib toetuda Jesaja prohvetikuulutuse ajaloolisele kontekstile, tuues esile Jumala rahva ees alalõpmata seisva kiusatuse võtta inimlikke kaalutlusi järgides omaks paganarahvaste kombed ning üritada leida tuge ja kaitset [ka] mujalt kui ainsa tõelise Jumala juurest. Kahelt poolt ähvardavate suurriikide otsekui veskikivide vahel olnud Iisraeli jaoks oli selleks kiusatuseks panustamine kas ühele või teisele – paraku oli tulemuseks nii või teisiti häving, kuna seda tehes hüljati Tema, kellel on ainsana vägi aidata ja päästa.

Kahtlemata oli ja on teisigi vähemalt sama hukatuslikke kiusatusi: soov olla kõigepealt samasugune nagu teised, ent siis juba midagi enam, teistest paremat; kõrkus ning sellega käsikäes käiv endast nõrgemate, vaesemate ja madalamate alandamine; kõikvõimalik ülekohus, pettus ja vägivald; rikkuse ja naudingute tagaajamine ning viimaks ebajumalateenistus – kõik see, millega inimene ennast sügavalt pettes arvab end ülendavat, ent mis tegelikult tähistab tema lootusetut ja järjest süvenevat langust.

Miski sellest pole võõras meilegi. Nii peakski jutluse põhisõnum olema – isegi siis, kui see tugineb ajaloolisele kontekstile – universaalne, aegadeülene, ja tooma esile inimese lootusetu rikutuse ja languse, alalõpmatu panustamise valele ning võimetuse ennast ise aidata. Ainus, kes võib meid tõeliselt ülendada, on Jumal – selleks peab Ta meid aga kõigepealt tõeliselt alandama, s.t patutundmisele tooma, ärgitades meid panema lootust üksnes Kristusele. Kristus oma isetus enesealanduses on meile ka eeskujuks: Ta alandas iseennast kuni surmani; Tema, kes on lõpmata rikas, sai meie pärast vaeseks, et meie võiksime Temas rikkaks saada ja igavese elu pärida.

Jutluse võib ehitada üles näiteks järgmiste punktidenä:

1. Prohvet Jesaja kirjeldab oma raamatu teise peatüki alguses imelist nägemust sellest, kuidas kõik rahvad, kõik paganadki tulevad Jeruusalemma, et õppida Jumala rahvalt Issanda tundmist ning käia Tema valguses. Paraku peab prohvet seejärel kohe tõdema, et praegu on asjad täpselt vastupidi: hoopis Iisraeli rahvas on võtnud

omaks paganate kombed ning järgib tõelise Jumala asemel ebajumalaid ja nende ülekohtuseid teid. Tulemuseks oli katastroof: iseenda ülendamisele järgnes ränk langus ning need, kellele Iisrael oma tuleviku panustas, neelasid ta viimaks alla.

2. See juhtub alati, kui inimesed rajavad ennast valele ja ülekohtule – nagu ka siis, kui ennast ise ülendatakse. See, mida inimkond on pattulangusest saadik ihaldanud ja ülistanud, on enamasti saanud talle püümiseks ja hukatuseks, olgu selleks hõbe või kuld, hobused või sõjavankrid, ilu, kuulsus, võim või au. Kõigele sellele tuleb varem või hiljem lõpp: inimeste ülbus painutatakse ja nende kõrkus alandatakse ning «siis poetakse kaljulõhedesse ja muldkoobastesse Issanda kartuse pärast ja Tema kõrge aupaistuse eest» (Js 2:19). Prohvet kasutab selle tõe illustreerimiseks mitmeid väga kõnekaid võrdpilte.
3. See, kes kõike seda teeb, on Jumal: Tema on see, kes alandab ülbeid ning paiskab põrmu ebajumalad ja nende kummardajad – aga mitte selleks, et meid hävitada, vaid et meid mõistusele tuua ja päästa. Jumal alandab selleks, et ülendada, teeb madalaks selleks, et madalaks saanu põrmust üles tõsta. Selleks on Ta läkitanud oma ainusündinud Poja, kes on ennast alandanud kuni ristisurmani, saanud vaesemaks vaesest, madalamaks madalast, et meie võiksime Tema vaesusest rikkaks saada ning koos Temaga surnuina ka ühes Temaga tõeliseks eluks üles tõusta. Peaasi, et me ei petaks ennast, arvates, et oleme iseeneses õiged ega vaja Tema armu – aga et me ei kaotaks ka usku sellesse, et Kristus on tõeline lepitusohver meie ja kogu maailma pattude eest (1Jh 2:2).